

F. AĞASIOĞLU

TANRI ELÇİSİ İBRAHİM

(II. Baskı)

(Türkiye Türkçesiyle ilk baskısı: Bakü – 2009)

Türkiye Türkçesine Aktaran:

Paşa Cengiz KARA

Olgun ERGÜN

AKADEMİSYEN
KİTABEVİ

© Copyright 2019

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademişyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-605-258-231-2	Akademişyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Tanrı Elçisi İbrahim	25465
Türkiye Türkçesine Aktaran	Baskı ve Cilt
Paşa Cengiz KARA Olgun ERGÜN	Bizim Dijital Matbaacılık
Yayın Koordinatörü	Bisac Code
Yasin Dilmen	REL037000
	DOI
	10.37609/akya.1497

GENEL DAĞITIM
Akademişyen Kitabevi A.Ş.

*Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com*

www.akademisyen.com

YAZAR HAKKINDA

1947 yılında Azerbaycan'ın Verdibasar bölgesinde doğan F.A.Celilov ilk ve orta eğitimini Bakü'de tamamladıktan sonra Bakü Devlet Üniversitesinin Filoloji Bölümünden mezun olmuştur. Aynı fakültede lobarant, öğretmen, doçent ve profesör olarak görev yapmıştır.

1991-1993 yılları arasında Eğitim Bakanı Yardımcılığı, Başbakan Yardımcılığı ve Azerbaycan Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1990-1995 yıllarında milletvekili, İlm, Eğitim ve Medeniyet Komisyonu Başkanlığı, Devlet Alfabe Komisyonu Mesul Katipliği görevlerinde bulundu.

Dil, tarih, etnoğrafya alanında 300'den fazla ilmî makale ve 20 kitabın yazarı olan Firudin Ağasioğlu Türk Dil Kurumunun fahri üyesidir. Azerbaycan'ın Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçirilmesi, HİMN (Azerbaycan Milli Marşı) Azerbaycan Bayrağı gibi devlet nişanları ve Azerbaycan Tahsil Kanunu, onun başkanlığını yaptığı komisyonlarda düzenlenerek Parlamento'ya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İlmî ve pedagojik faaliyetlerinin yanında aynı zamanda Azerbaycan Azadlık Hareketi'nin liderlerinden olan Firudin Ağasioğlu, Azerbaycan'da "Halkın Azadlığı" için verilen mücadelede ön saflarda yer almıştır.

Firudin Ağasioğlu Azerbaycan'ın SSCB terkiibinden çıkması için başlatılan "Parlamento Hareketi"nin liderlerinden biri olup bağımsızlık için oy veren 43 milletvekilinden biridir. Müstakillik aktinde imzası bulunan Azerbaycan'ın yurtsever siyasetçilerindedir.

"Türklük bilimi" üzerine çok önemli çalışmaları bulunan Ağasioğlu, Ön Türklerin ata yurdunun Ön Asya'da olduğu görüşünü temel alan "*Urmu Teorisi*"nin de yaratıcısı olup günümüzün en önemli bilim insanlarından biridir.

TÜRKİYE TÜRKÇESİNE DİL İÇİ ÇEVİRİ YAZARLARI HAKKINDA

Paşa Cengiz Kara

1969 yılında Adana’da doğdu. 1986-1991 yılları arasında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde eğitim gördü. 1991 yılında okulunu bitirerek Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak göreve başladı. 2004-2009 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı görevlendirilmesiyle Bakü’de, Bakü-Türk Anadolu Lisesinde ve TÖMER’de görev yaptı. Halen Adana’da Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

İletişim:

passacen@gmail.com

pasacengiz@hotmail.com

Olgun Ergün

1970’te Ardahan Posof’ta doğdu. 1990 yılında Uludağ Üniversitesi Balıkesir Necatibey Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 2004-2009 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı görevlendirmesiyle Bakü’de, Bakü-Türk Anadolu Lisesinde görev yaptı. Halen Nazilli Nahit Menteşe Anadolu Mesleki ve Teknik Lisesinde Tarih Öğretmeni olarak çalışmaktadır

İletişim:

olgunergun70@gmail.com

F. Ağasıoğlu. Tanrı Elçisi İbrahim. (II. Baskı), 2019

«Akademisyen» yayınevi, (131) sf.

Peygamberler arasında “Tanrı dostu” (Halilullah) adını kazanmış ve bazı halkların atası sayılan Hz. İbrahim’in ülkesi, devri, hayatı, soyu, ailesi ve kaynaklarda onun neslinden türeyenler hakkında verilen bilgiler ışığında yazılmış bu kitapçık; Tek Tanrı inancının (haniflik) kadim Güney Azerbaycan’ın komşuluğundan (Babil’den) Batı’ya, Filistin topraklarına taşınmasına hasredilmiştir. Popüler türde yazılan bu eserin son bölümünde İbrahim’in soyunun kadim Azer-Türk halkı ile ilgisine de dikkat çekilmiştir.

© F. Ağasıoğlu

Başlıklar

Dil İçi Çeviri İçin Ön Söz	9
Söz Önü.....	11
Giriş.....	15
Tanrı Elçileri	31
Nebiler, Resuller	32
Vahiy ve İndirilen Yazılar	34
İbrahim'in Hayatı.....	37
İbrahim'in Tanrı'yı Bulması	46
İbrahim'in Putları Kırması.....	49
İbrahim'in Ateşe Atılması	51
İbrahim'in Ülkesini Terk Etmesi.....	52
İbrahim'in Evlendiği Kadınlar.....	54
Oğlunu Kurban Etmesi	62
İbrahim'in Soyu	69
Halkların Şeceresi	71
İbrahim'in Oğulları	78
Kanturaoğulları	82
Azer Halkı ve Azer Oğlu İbrahim.....	85
Kaynakça.....	124

DİL İÇİ ÇEVİRİ İÇİN ÖN SÖZ

Hız. İbrahim`le ilgili genel kabul görmüş bilgilerin dışında farklı bir bakış açısıyla ve büyük bir titizlikle kaleme alınmış olan elinizdeki eserin Azerbaycan Türkçesiyle baskısını okuduğumuz zaman, bu kitabı en kısa zamanda Anadolu Türkçesine kazandırmak gerektiğini düşündük. Çok değerli Türkolog Firudin Ağasıoğlu`nun derin tarih bilgisi, ortaya koymuş olduğu yeni tarih yaklaşımındaki nesnellik, elindeki kaynakların zenginliği göz önüne alındığında Türkiye`deki tarih anlayışına getireceği yeni boyutlar; kitabı, Anadolu Türkçesine aktarma konusundaki heyecanımızı bir kat daha artırdı.

Tanıdıkça daha iyi anlayabildiğimiz Mustafa Kemal ATA-TÜRK`ün “*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir!*” özdeyişinde ve “*Türkler 7 bin yıl önce de Anadolu`da vardı!*” tarihsel tezindeki gerçeği anlamak, yorumlamak ve gereğini yapmak zorundayız. Türklerin bilinen tarih itibarıyla 5000 yıllık tarihsel sürecini maalesef biz; Çin, Rus, Bizans, Arap, Fars vs. kaynaklarından öğreniyor, onların yazdıklarından tarihsel yöntemler aracılığıyla sonuçlar çıkarmaya çalışıyoruz. Bu yüzdendir ki, tarihî şahsiyetlerimize ve tarihî yurtlarımıza sahip çıkamıyor, Batı`nın yakıştırdığı “*göçebe millet*” yaftasını çıkartmak için uğraşyoruz.

Halkların Atası, Halilullah sıfatlarını taşıyan Hız. İbrahim`in hayat hikayesi tarihsel yöntembilim içerisinde incelendiğinde karşılaşılan gerçekler bazen gerçeğin tahmin ettiğimizden bile yakın olarak zaten karşımızda durduğunu göstermektedir. “Hız. Muhammet ümmetinden, Hız. İbrahim milletindenim” söylemi

binlerce yıldır Türk milletinin en önemli düsturlarındandır. Halil İbrahim bereketiyle dua ederiz sofralarımızda: “Halil İbrahim bereketi ver hanemize, olsun nur; kaza-bela geri dur! Nimet-i Celilullah, bereket-i Halilullah, şefaathat ya Resulullah!..”

“Bibliya’da yankı bulan tarihî olaylar masalsı olsa da, içerisinde gerçekliğin belirli çizgilerini de sergiler. Özellikle, o çağların etnografyası, mitolojisi, folkloru ve dinî inançları hakkında önemli bilgiler barındırır.” Yazar, titiz bir çalışmayla çok farklı kaynaklardan derlediği bilgi ve belgeleri, nesnel ve yöntemsel bir değerlendirmeye tabi tutuyor. Özgün bir çözümleme ve biresimle çarpıcı sonuçlara ulaşıyor.

Hız. İbrahim’in soyağacını kaynaklara dayanarak inceleyen yazar, Hız. İbrahim’in soyundan gelenlerle ilgili, ilginç ve heyecan verici bilgilere ulaşıyor. Dünya tarihçileri tarafından göz ardı edilen eşlerinden Türk Kralın kızı Kantura’yı ve onun soyağacını incelerken karşımıza çıkan oldukça ilginç bir bilgi de Hız. İbrahim’in Kantura’dan doğan oğullarının bize hiç de yabancı gelmeyen adlar taşımaları.

Türklerin ana vatanı konusunda da ortaya yeni bir yaklaşım koymakta olan yazarımız “Türkler Ön Asya kökenli bir millettir” tezini Bibliya ve birçok farklı kaynağa dayanarak “Urmu Teorisi” adıyla ileri sürmektedir. Bu teoriye göre; Anadolu, İkiçayarası (Mezopotamya) ve Azerbaycan Türklerin ilk yurdudur, 6 bin yıl önce bu bölgeden kuzey ve doğu yönlerine göç eden Türklerin bir bölümü sonraki zamanlarda aşamalı olarak ana yurtlarına dönmüşlerdir.

Dünya medeniyetinin merkezi olan Ön Asya’daki Türk varlığının da işlendiği kitap, bugüne kadar ortaya atılan tezleri derinden sarsacak nitelikte olması yanında, genel kabullerin yeniden gözden geçirilmesi gerçeğini de ortaya koymaktadır.

Paşa Cengiz KARA Olgun ERGÜN
Bakü, Haziran 2009 - Türkiye, Ocak 2018

SÖZ ÖNÜ

Bu kitabın yazılma sebebi son zamanlarda uluslararası siyasette moda olan dinler arası ve halklar arası hoşgörü söylemi ve Azer halkının toleranslı bir millet olarak zaman zaman gündeme getirilmesiyle ilgilidir. Doğrudur, toleranslı olmak güzel bir meziyettir, ancak bunun da belli bir ölçüsü olmalıdır. Ne yazık ki, araştırdığım son beş bin yılın tarihini gözden geçirdikçe çoğu zaman olumlu görünen hoşgörülü tavrın acı neticeleri ile yüzleşiyoruz. Bir zamanlar nasıl ki Azer boylarının yaşadığı yurtların sınırları Derbent'ten Hemedan'a, Bakü'den Erivan'a, Musul'a, Kerkük'e uzanmış ve Azer Türkçesi Kafkas'tan Afganistan'a dek uluslararası dil olmuşsa, ılımlılığın ve hoşgörülü olmanın ölçüsü kaçınca yurtlarımız gibi dilimizin sınırları da daralmıştır.

Kitabın yazılmasına ikinci sebep de Türklerin Araplardan daha önce Sami halklarıyla (Akad, Asur, Yahudi) karşılaşmaları ve onların dilinde Sümer, Elam, Hat, Hurri, Urartu dillerinde olduğu gibi birçok Türkçe söz varlığının bulunmasıydı. Bu dil belgeleri karşısında “Anadolu'ya 1071'de geldik” kabulünün veya “Altay Dil Ailesi” tezinin ne kadar yanlış olduğu ortaya çıkıyor. Bu bakımdan, daha 1988'de gündeme getirdiğim “Azerbaycan-Mezopotamya- Anadolu üçgeni arasındaki alanın Türklerin ana vatani olduğu” tezini temellendirme açısından da Hz. İbrahim'le ilgili verilen bilgilerin yeni “*Urmu Teorisi*” için ipucu oluşturacak olmasıydı.¹

¹Ağasıoğlu, 1988, 28-41.

Bibliya* ve Kuran'da adı saygıyla anılan Abraam// İbrahim aleyhisselamla ilgili Azer Türklerinin inancında, dilinde ve etnografik yapısında derin iz bıraktığını gösteren birçok bilgiye, belgeye ulaşabiliyoruz. TV'de bir canlı yayın programında Hz. İbrahim konusundaki söyleşiye Türkiye'den arayıp programa bağlanan yaşlı bir izleyici Hazreti İbrahim hakkında, babasının daima söylediği şu sözleri belirtmişti: “Biz Muhammet ümmetiyiz, İbrahim milletiyiz...” Bir cenaze yerden kaldırılırken de sofraya başına otururken de Hz. İbrahim'in adı anılır.

Uzak geçmişten beri Tanrı'ya inanan Azer (Hazar) halkı ilk *hanif* olan İbrahim aleyhisselama hürmet gösteren Yahudi ve Hristiyan dinlerine hoşgörü ile yaklaşmış ve aralarında İslam'dan önce bu dinlere inananlar da olmuştur. Daha sonra yüzünü Tanrı'nın son elçisi Muhammet aleyhisselamın gösterdiği doğru yola çeviren Azer Türklerinde Tek Tanrı inancı ebedi yaşam kazanmıştır.

Ulu Tanrı, anlayışlı ve hoşgörülü Türk halkını toleransta aşırı gitmekten korusun!

İslamdan önce bazı Türk boylarının Yahudi, Hristiyan, Mani dinlerine bağlanması Türk toplumunun dilinde, etnografyasında ve folklorunda derin izler bırakmıştır. Araştırılması gereken Türkçe yazılmış yüzlerce Yahudi, Hristiyan, Mani metinleri vardır. Bu bakımdan, henüz yayımlanmamış “Türk Mitolojisinde Tarih (V. Bitik)” kitabında Yahudi Hazar, Karaim, Manici Uygur ve Hristiyan Alban (Azer), Kuman-Kıpçak, Urum, Karamanlı, Gagavuz, Tatar ve Çuvaş Türklerinin tarihinden ve onların dilinde yazılmış kaynaklardan, Türklerin Tek Tanrı'ya inancı, Hz. İbrahim'e olan ilgisi, bağlılığı ve onun da savunduğu bu inancın sonraki tek tanrılı dinlere yansımalarından söz ediliyor.

*Bibliya: Eski Ahit (Tevrat) ve Yeni Ahit'i (İncil) de içine alan Yahudi ve Hristiyan kutsal metinlerini ifade eden adlandırma, Kitab-ı Mukaddes (Dil içi çevirenlerin notu/dç. n.).

Jeoloji biliminin gösterdiği gibi, 7-8 bin yıl önce Türklerin ata yurdunda Taşkın (Tufan) olmuştur. Sümerlerin Gılgamış destanında yer alan bu olaydaki Utnapiştim yanlış olarak, Tevrat'ta Noah (Nuh) olarak verilmiştir. Sümer devrinde Ur şehrinde doğan Hz.İbrahim'in soyağacını Nuh'un torunu Arbakşad'a bağlayan Tevrat'ta, aynı zamanda İbrahim'in üçüncü hanımı Ketura (Kantura) hakkında önemli bilgiler vardır. Burada ilk defa, Arbakşad soyunun ve Kanturaoğullarının Türk kökenli olduğunu öne süren yorumlara ve bu konuda sonraki İslam kaynaklarında geçen bilgilere de geniş yer verilmiştir.

Sevgili okuyucularıma bir mesajım da şudur ki, burada ilahiyatla ilgili söylenmiş birçok fikir benim kişisel düşüncelerim değil, ilahiyat uzmanlarının görüşleridir. Belirli kaynaklardan alıntıların ortaya çıkarttığı bilgiler içerisinde Türk toplumunun İslam'dan önceki Tengricilik inancına ve tarihine ışık tutan belgeleri araştırmak amacı ile kaleme alınmış bu kitabı Anadolu Türkçesine çeviren dostlarım Paşa Cengiz Bey'e ve Olgun Bey'e derin saygımı ve teşekkürümü bildiriyorum.

F. Ağasıoğlu

Bakü, Ocak 2018

KAYNAKÇA

- Abd ar-Rahman ibn Abd al-Hakam*. Zavoyevaniye Yegipta, al-Magriba i al-Andalusa. Moskva, 1985
- Abdülkadir İnan*. Tarihte ve Bugün Şamanizm. II baskı, Ankara, 1972; Makaleler ve İncelemeler. I c. Ankara, 1987
- Abu'l-Farac Tarihi*. Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus). I cild. Ankara, 1987
- Ağasioğlu F. (Celilov)*. Azerbaycan dilinin morfonologiyas. Bakı, 1988; Azer halkı. Bakı, I Baskı, 2000; II-III Baskı, 2005; Kadim Türk Elleri: Saka-Kamer boyları. Bakı, 2006; Dokuz Bitik (Türklerin İslamakadar tarihi). I, II, III Bitikler. Bakı, 2914; Prototürklerin Atayurdu (*Urmu teorisi*). TDAV, «Türk Dünyası. Tarih», sayı 355, Temmuz 2016, İstanbul
- Alban tarihi - M. Kalankatuklu*. Albaniya tarixi (çeviren Z.Bün-yadov). Bakı, 1993; *M. Kalankatuatsi*. Patmutyün Aluanits aşxarhi. (Hay dilində). Yerevan, 1983; *M. Kalankatuatsi*. İstoriya stranı Aluank. (Rus dilində). Yerevan, 1984
- Aliyev I*. İstoriya Midii. Baku, 1960
- Alimcan İ*. Türkçede Çince Kaynaklı Gösterilen Bazı Kelimeler Üzerine. "TD", №7, 1999
- Akopyan A. A.* Albaniya-Aluank v greko-latinskix i drevnearmyanskix istoçnikax. Yerevan, 1987
- Ambrojo Donini*. U istokov xristianstba. Moskva, 1989
- Arveladze B.* «Armyanskie» ili gruzinskije tserkvi v Qruzii?. Tbilisi, 1996
- Arutyunyan N. B.* Biaynili. Yerevan, 1970

- Ataniyazov S.* Slovar turkmenskix etnonimov. Aşxabad, 1988
- Aş-ŞaHristani.* Kniga o religiyax i sektax. 1. c. (İslam). Moskva, 1984
- Baharlı (Veliyev) M. G.* Naselenie Azerbaydjana. (Muzey etnografiçeskix sokroviş). ANK, Baku, 1923
- Bakihanov A.* Qulistan-i İram. Baku, 1991
- Bartold V.V.* Soçineniya. I-V t. Moskva, 1968
- Behlul Abdulla.* Azerbaycan marasim folkloru. Bakı, 2005
- Bibliya.* Kniga svaşennogo pisanıya Vütxogo i Novogo Zaveta.
- Cahiz.* Hilafet Ordusunun Menkibeleri ve Türklerin Faziletleri. Ank., 1988
- Devid Nikol.* Mir İslama. Moskva, 2007
- Dyakonov İ. M.* İstoriya Midii. Moskva-Leningrad, 1956; Poeziya i proza drevnego Vostoka. Moskva, 1973
- Eisenverg J.* Das Leben Abrahams. Lpz., 1912
- Eliyev Ə.* Gurdulu, Emir və Xunus toponimləri. (Az.EA hab. Dil-Edebiyat seriyası.), №1, 1974
- Eiyeva N.* Azerbaycan Yaqut el-Hamevi`nin eserlerinde. Bakı, 1999
- Ergun P.* Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara, 2004
- Halatyants G.* Armyanskie Arşakodı v «İstoriı Armenii» Moiseya Horenskogo. Moskva, 1903
- Hamza Veli.* Nüvedi kitabeleri. Bakı, 1998
- Haritonov A. M.* Drevnyaya Perednyaya Aziya i problema drevnetyurkskoy prorodını. TİG TVO RAN (internet), Vladivostok, 2002
- Hesenli H. S.* Peyğamberler tarihi. Bakı, 2001
- Hesenov H. E.* Türkünşınaslığın bazı problemleri. «Azerbaycan» jurnalı. №8, 2002
- Hişam ibn Muhammed al-Kalbi.* Kniga ob idolax. Moskva, 1984
- Horenatsi.* İstoriya Armenii Moiseya Horenskago. Moskva, 1858

- Huk S. G.* Mifologiya Blijnego Vostoka. Moskva, 1991
- Hübschmann H.* Die altarmenischen Ortsnamen. Mit einer Karte. «Zeitschrift für Indogermanische Sprache und Altertumskunde». Bd. 16. Strasburg, 1904
- Fattah N. S.* Şecere. (Tatar dilinde). Kazan, 1990
- Feher G.* Bulgar Türkleri Tarihi. Ankara, 1984
- Frezer Dj.* Folklor v Vetxom Zavete. Moskva, 1989
- İbn Djubayr.* Puteşestvie. Moskva, 1984
- İbn Fadlan* Seyahatnamesi (hazırlayan Ramazan Şeşen). İstanbul, 1975
- İbn Hordadbeh.* Kniga putey i stran. Baku, 1986
- İbn Kasir.* İstoriî o prorokax. Ot Adama do Muhammada so slov İbn Kasira. «DİLYA», Moskva - S.Peterburg, 2007
- İncil.* Ahdi Cedid, yahud İsa Mesihin hoş haberi. 1982
- İosif Flaviy.* İudeyskaya voyna. Minsk, 2004
- İosippon kitabı.* Xalqların soyağacı (*Kniga İosippon.* Tablitsa narodov). t.1-2, Yerusolim, 1978-1980; (İvrit diline tercüme eden Flyussed D., buradan Rus diline tercüme eden Petruşin P.V. ve Eydelkind Y.D.)
- İvanov Vyaç. V.* Ob otnoşenii hatskogo yazıka k severozapadnokavkazskim. «DA», Moskva, 1985
- Jacobsen T.* The Sumerian King List. AS, 11. Chicago, 1939
- Kamoliddinov Ş. S.* Svedeniya po istorii i istorii kulturi Sredney Azii v «Kitab al-ansab» Sam`ani. «Problemi istorii i kulturi narodov Sredney Azii i stran Zarubejnogo Vostoka». Taşkent, 1991
- Kestler A.* Trinatsatoe koleno. Kruşenie imperii Khazar i ee nasledie. Moskva, 2001
- Kitabi Mukaddes.* İstanbul, 1988
- Kitapçı Z.* Hazreti Peygamberin Hadislerinde Türkler. «Türk Dünyası Araştırmaları» dergisi, İstanbul, 1986
- Koran.* Perevod İ. Y. Kraçkovskogo. Moskva, 1986

- Köksal M. Asim.* Peygamberler Tarihi. Ankara, 1990.
- Kur'an.* (Tərcümə edənlər: Z. Bünyadov, V. Məmmədəliyev), Bakı, 1991
- Kur'an-i Kerim ve Türkçe Anlamı* (Meal). 16. Baskı. Ankara, 1991
- Kuzgun Ş.* Hazar ve Karay Türkleri. II baskı, Ankara, 1993
- Garkavets A. N.* Kıpçakskoe pis'mennoe nasledie. I-II tom. Pam-yatniki dukhovnoy kulturi. Alma-Ata, 2002, 2007
- Godart A.* L'Art de l'İran. Paris, 1962
- Golden P. B.* Khazar studies. Vol. 1, Budapest, 1980
- Grantovskiy E. A.* Rannaya istoriya iranskih plemen Peredney Azii. Moskva, 1970
- Gukasyan V., Aslanov V.* İssledovaniya po istorii azerbaydjanskogo yazıka dopismennogo perioda. Baku, 1986
- Güllülü O. N.* Kantura. Ankara, 1951
- Güngör E.* Dünden, Bugünden (Tarih, kültür, milliyetçilik). İstanbul, 1987
- Günay Ü., Güngör H.* Türk Din Tarihi. İstanbul, 1998
- Güzel A.* Süleyman Hakim Ata'nın *Bakırğan Kitabı* Üzerine Bir İnceleme. Ankara, 2007
- Mamedova F.* Politiçeskaya istoriya i istoriçeskaya geografiya Kavkazskoy Albanii. Baku, 1986
- Manzum Oğuzname.* (Tercüme eden İ.M.Osmanlı), Bakı, 2005
- Masse A.* İslam. Bakı, 1964
- Moubarac J.* Abraham dans le Coran. Paris, 1938
- Müjde.* İncilin Çağdaş Türkçe Çevirisi. İstanbul, 1989
- Nağıyev C.* Kadim Şerg edebiyatı tarihi. Bakı, 2004
- Nasirov S.* Azerbaydjanskije perevodı v arabskix istoçnikax vplot do X veka. «Universitet al-Azhar», Yegipet, 2011
- Novosel'tsyev A.P.* O mestonaxojdenii bibleyskoj «Gorı Ararat». (Vostoçnaya Yevropa v drevnosti i sredhevekov'e). Sbornik

- statey. Moskva, 1978
- Oğuz Y.* Kadim Anadolu ve Azərbaycan Türkleri. Bakı, 2002
- Oğuz Y.* Türkün tarihine yeni bir bakiş. Bakı, 2007
- Piotrovskiy M. B.* Koraniçeskie skazaniya. Moskva, 1991
- Priskos.* Grek seyyahı Priskosa (V asır) göre Avrupa hunları. (Çeviren *Ali Mehmetoğlu*), İstanbul, 1995
- Raşidaddin. F.* Oguz-name. (Perevod i kommentarii R.M.Şyuk-yurovoy). Bakı, 1987
- Raşideddin.* Oğuzname. (Tərcümə edən İ.M.Osmanlı). Bakı, 2003
- Sadi Bayram.* Kaynaklara Göre Güneydoğu Anadolu'da Proto-Türk İzleri İstanbul, 1988
- Simokatta F.* İstoriya. 1957
- Sızdıkova R. G.* Yazık «Jami`at Tayārih» Jalairi. Alma-Ata, 1989
- Starkova K.B.* Stranstvie Avraama. «Palestinskiy sbornik», 28 (91), 1986
- Şəcərei Tərakimə -* Ebulgazi Bahadır Han. Türkmenlerin Soykütüğü (hazırlayan Z.K. Ölmez), Ankara, 1996; Əbulqazi Bahadır han. Türkmenlerin soy kitabı. (hazırlayan İ. M. Osmanlı), Bakı, 2002
- Tanrıverdi E.* «Kitabi-Dede Korgud»da şahs adları. Bakı, 1999
- Tanyu H.* Türklerin Dinî Tarihçesi. İstanbul, 1978
- Təbəri.* Milletler ve Hükümdarlar Tarihi. I-III, İstanbul, 1991
- Togan A. Z. V.* Umumi Türk Tarihine Giriş. I c. (III baskı), İstanbul, 1981
- Tokaryev S. A.* Religiya v istorii narodov mira. Moskva, 1965
- Turayev V. A.* İstoriya drevnego Vostoka. T. I. Leningrad, 1936
- Volkov İ. M.* Arameyskie dokumentı iudeyskoy kolonii na Elephantine V v.do R.X. Moskva, 1915
- Weiss.* Leben Abrahams. B., 1913
- Zayaczkowski A.* Karaims in Poland. Warşaw, 1961